

Viteški redovi u Dubičkoj županiji

Borić, Lucian

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:994063>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za kroatologiju

VITEŠKI REDOVI U DUBIČKOJ ŽUPANIJI

Završni rad

Kandidat: Lucian Borić

Mentor: doc. dr. sc. Juraj Belaj

Zagreb, akademska godina 2016./2017.

SADRŽAJ

UVOD	1
IDEJA VITEŠTVA	2
TEMPLARI	3
IVANOVCI	5
KRIŽARSKI RATOVI.....	8
KRIŽARI U HRVATSKOJ.....	10
DUBIČKA ŽUPANIJA.....	11
PAVLINI I DOMINIKANCI U DUBIČKOJ ŽUPANIJI	13
TEMPLARI U DUBICI	15
IVANOVCI U DUBICI.....	19
ZAKLJUČAK	24
LITERATURA, IZVORI I KRATICE.....	25

UVOD

Arheološka rekognosciranja upućuju nas na postojanost viteških redova na području Dubičke županije. Škrta povijesna vrela, koja u mnogim slučajevima znaju biti i međusobno kontradiktorna, najčešće nam ne nude dovoljno podataka za razmatranje njihove uloge. Upravo iz tog razloga vodeću ulogu u istraživanju viteških redova daju nam arheološka iskapanja, koja nam pružaju uvid i u njihov način života – stil odijevanja, izgled njihovih boravišta, oružja, i još puno toga. Ipak, bismo li iz tog razloga trebali izbjegavati pisane izvore i okrenuti se samo arheološkim?

Templarskih sjedišta, kao i onih ivanovaca, u Hrvatskoj je jako malo, a literatura o njima još je oskudnija. Jedno od viteških sjedišta nalazilo se i na području nekadašnje Dubičke županije. Teren Dubičke županije je desetljećima unatrag intenzivno rekognosciran, no ozbiljnija arheološka iskapanja nisu još započela, a za poduzimanje takvog ozbiljnijeg arheološkog pothvata, kao i obično, nedostaje financijske potpore, ali i političke volje.

Cilj ovoga završnoga rada je razmotriti viteške redove – templare i ivanovce, u Dubičkoj županiji. Pritom ću se služiti komparativnom analizom dostupnih povijesnih i arheoloških izvora.

IDEJA VITEŠTVA

Da bismo uopće došli do pojma viteškog reda, moramo prvo spoznati što znači kad se za određenu grupaciju kaže da je **red**. *Red*, koji proizlazi od *redovništva*, predstavlja grupaciju ljudi koja živi prema određenim pravilima, odnosno **reguli**, kao što, primjerice, benediktinci žive prema *Reguli sv. Benedikta*. Benediktinci su, dakle, jedan od crkvenih *redova*. Pridjev *crkveni* može predstavljati, dakle, podređenost određenom crkvenom autoritetu, ali i određenim crkvenim normama. Pridjev *viteški*, koji je u potpunoj suprotnosti s pridjevom *crkveni* i iz čijeg korijena seže borbenost a koji može označavati i statusni simbol, ne mora, dakle, označavati podređenost određenim crkvenim normama. Pojam *viteštva* može mnogo češće označavati podređenost određenom autoritetu, koji može biti i crkveni i svjetovni. U nastavku će biti prikazano i zašto.

Jedan od glavnih razloga nagloga širenja viteških redova u XII. i XIII. st. u Zapadnoj Europi proizlazi iz činjenice kako oni predstavljaju osebujnu pojavu spojenu od dva do tada nespojiva zvanja: **redovničkoga**, koje podrazumijeva poslušnost, čistoću i siromaštvo, te **vojničkoga**, koje traži snagu, vještinu i viteštvo.¹ To su ujedno bila i dva najpopularnija zvanja u srednjem vijeku, odnosno ono što su, primjerice, templari uspjeli ostvariti u isti mah. Oni su se, uz zavjete siromaštva, posluha i uzdržljivosti, obvezali i na vršenje **benediktinskih** pravila.²

Kad se pojavio kao novi društveni sustav, feudalizam između ostaloga nije zaobišao ni Crkvu. Feudalcima, koji su za obrađivanje svojih posjeda koristili radnu snagu podanika koji su u potpunosti bili ovisni o njihovoj dobrohotnosti, služili su i vitezovi, koji su branili njihove posjede. Crkva je prihvatila ideju viteštva i podarila joj novo značenje – vitezovi su, naime, trebali biti ti koji će štititi obespravljene, siromašne, putnike, hodočasnike, udovice, kao i bolesnike. Vitezovi su postali glas onih ljudi koji nisu imali prava glasa i koje nitko nije štitio.³

Tako su se iznjedrili brojni viteški redovi – viteški bolnički red *ivanovaca*, *bolnički red sv. Lazara*, njemački *teutonski viteški red*, već spomenuti *templari* te *bolničari sv. Antuna*

¹ BELAJ, Juraj: *Templari i ivanovci na zemlji svetoga Martina*, 2007: 12.

² ŠANJEK, Franjo: *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, 1988: 194.

³ KOMADINA, Ante: Povijesni razvoj crkvene skrbi za bolesnike, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, sv. 53, br. 3/4, 2013: 274–275.

Pustinjaka. Članovi viteških redova bili su upravljali s više od dvije stotine bolnica, a brojne su bile i bratovštine laika koje su se udruživale i osnivale bolnice, leprozorije i prihvatilišta.⁴

Ideja viteštva, dakle, u svom korijenu nije izvorno crkvena, već je Crkva bila ta koja im je povjerila zaštitu onih ljudi koji do tada nisu imali prava glasa. Prije nego što ih je Crkva prihvatila, vitezovi se nisu morali prikloniti crkvenim normama. Da viteštvo predstavlja podređenost određenom autoritetu (u gore navedenom slučaju crkvenom), vidi se iz činjenice što su vitezovi služili feudalcima.

Mnogi viteški lokaliteti u Hrvatskoj rijetko su spomenuti u povijesnim dokumentima, što je posljedica njihove organizacijske strukture koja odstupa iz okvira teritorijalne crkvene organizacije, ali također i iz okvira svjetovne feudalne moći.⁵

TEMPLARI

Nastanak viteškoga reda templara (*militēs Templi* – vitezovi Hrama) vezan je uz jeruzalemski hram, kojim mu je obilježeno i ime, a dogodio se u vrijeme križarskih ratova. **Hugues de Payens** i **Geoffroy de Saint-Omer**, dva francuska viteza, osnovali su 1119. g. u Jeruzalemu družbu „Siromašnih vitezova Kristovih“, čiji su prvotni zadaci bili braniti kršćanske hodočasnike koji dolaze u Svetu Zemlju, kao i nadzirati ceste koje vode u Jeruzalem.⁶ Naime, gotovo četiri stoljeća nakon što su sveta mjesta u Palestini pala u ruke muslimana, križarske vojske 1099. g. ponovo su ih osvojile, zajedno s njihovim glavnim ciljem – **Jeruzalemom**, što je ujedno trebalo opet potaknuti popularna kršćanska hodočašća.⁷

Prije svega, templarski red se dijelio na vitezove i štitonoše, te nevitezove odnosno svećenike i braću pomoćnike raznih zanimanja. Ogrtači vitezova templara bili su bijeli, a svih ostalih crni⁸. 1139. g. papa Inocent III. svojom bulom *Omne datum optimum* potvrđuje

⁴ Ibidem: 275.

⁵ BELAJ, Juraj: *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivancu*, 2008: 4.

⁶ DOBRONIĆ, Lelja: *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 2002: 11–12.

⁷ BELAJ 2007: 31.

⁸ Prigodom stupanja u templarski red svaki je templar dobio opremu – dva para rublja, uski kaput, bundu, dva ogrtača (za ljeto i zimu), tuniku (koja se nosila iznad košulje) i širok kožnati pojas, pamučnu kapu te pusteni šešir. Vitešku ratnu opremu sačinjavali su – pancir (pletena košulja koja je prekrivala glavu, a samo lice ostavljala otvorenim), par pletenih željeznih štitnika za noge koji su se straga vezali, željezni šešir (kaciga spušenog oboda koji je zaklanjao šiju), valjkasta kaciga koja je pokrivala cijelu glavu s rupama za gledanje i disanje, pojačana s dvije pločice pričvršćene u obliku križa, željezne cipele i širok vojni ogrtač koji se prebacivao preko oklopa. Oružje viteza bilo je – mač s dvije oštrice, koplje na motki od jasenova drva, trokutasti drveni štit

instituciju ovih borbenih redovnika.⁹ Otad se templarski red sve brže širi i tako već 1147. g. osnivaju u Parizu svoje prvo europsko sjedište. Ubrzo su širom Europe formirane templarske pokrajine – Provansa, Francija (Ile de France), Poitou i Bourgogne na tlu današnje Francuske, Engleska, Aragon-Katalonija i Kastilja na tlu današnje Španjolske, Portugal, Toskana-Lombardija i Sicilija-Apulija u današnjoj Italiji, Ugarska, Magdeburg i Mainz na tlu Njemačke, te na Bliskom Istoku pokrajine Jeruzalem, Tripoli i Antiohija. Templari su imali više od 3000 burgova, utvrda i drugih zgrada, bili su bankari papa i kraljeva, imali su velike posjede, moć i bogatstvo koje niti jedan onodobni vladar nije posjedovao. Skup poglavara, odnosno „generalni kapitul“, jedini je imao ovlasti određivati poglavare pojedinih pokrajina, i sve pokrajine kao i sva imovina bili su podložni njemu.¹⁰ Bula *Militia Dei* dopuštala je templarima uskraćivanje desetine biskupu te njeno prikupljanje za vlastite potrebe.¹¹

Viteški red templara u kratkom vremenu toliko je uspješno djelovao da je stekao simpatije diljem Europe, koji su ga potom darovali velikim posjedima. Vrlo brzo se i umnažao i oko 1260. g. brojio je već do 20 000 članova.¹²

Što se tiče same hijerarhije unutar reda, na čelu reda stajao je **veliki magistar** (koristi se još i naziv „veliki meštar“) čija su prava bila prilično skućena odlukama spomenutoga generalnoga kapitula, dok je drugi po časti bio senešal koji ga je zamjenjivao. Svaka pokrajina imala je i poglavara koji se zvao magistar. Hrvatske zemlje bile su s Ugarskom u zajedničkoj provinciji kojom je upravljao *magister per Ungariam et Sclavoniam*. Posjednim sjedištem, odnosno „kućom“ (*domus*) upravljao je **preceptor**, a područje koje joj je pripadalo zvalo se **preceptorat** (u rjeđim slučajevima upotrebljavani su nazivi „bajul“ i „bajulija“). Vrhovni vojni zapovjednik bio je maršal.¹³

Unatoč tome što i u Zapadnoj Europi ima malo templarskih građevina, francuski istraživači mogli su naznačiti osnovne karakteristike sjedišta templara i prema njima sjedište

(iznutra obložen, izvana presvučen kožom i katkad pojačan zakovicama) a svaki vitez imao je i tri noža (ratnički nož, nož za rezanje kruha i mesa, te mali nožić) (DOBRONIĆ 2002: 12–13).

⁹ Ta bula izuzimala je i templarske svećenike iz ovlasti biskupa. Tako Tomislav Matić navodi primjer biskupa Lampridija, koji nakon templarskog zaposjedanja Vrane gubi pravo na imovinu vranske crkve (MATIĆ, Tomislav: *Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 41, 2009: 372).

¹⁰ DOBRONIĆ 2002: 13.

¹¹ Tako je bilo i na vranskim posjedima, pa kad su templari počeli uskraćivati i prikupljati biskupovu desetinu, biskup Lampridije pokušao ju je vjerojatno uzeti silom (v. MATIĆ 2009: 372; BARBER, Malcolm: *Templari, Lucius: zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, sv. 2, 2002: 182).

¹² IVANČAN, Ljudevit: *Duhovni viteški redovi u Hrvatskoj u srednjem vijeku, Bogoslovska smotra*, sv. 14, br. 3, 1927: 314.

¹³ DOBRONIĆ 2002: 13, 28.

preceptorata (komanderije) je majur, odnosno skupina gospodarskih zgrada na posjedu od kojeg su dobivali najsigurniji i najvažniji prihod – žito, vino, ulje, stoku i vunu od ovaca. To je najčešće bilo četverokutno ograđeno dvorište sa stambenom zgradom na sjevernoj strani, s kapelom na južnoj i sa stajama koje su bile osobito važne zbog uzgoja konja.¹⁴ U Zapadnoj Europi, sudeći po građevinama, templari su bili miroljubivi poljoprivrednici pa su tako npr. u Parizu isušivali močvare (predio Le Marais) i pretvarali ih u plodnu zemlju, u Španjolskoj, gdje su vodili borbe protiv Maura, građevine odaju njihov borbeni značaj, dok se u srednjoj Italiji miješaju obrambena i poljoprivredna obilježja sjedišta.¹⁵

Može se reći kako su templari bili jedan od integrativnih elemenata onodobne Zapadne Europe, ali isto tako i jedan važan element kojeg niti jedan onodobni europski vladar nije mogao zanemariti na svojem dominiju kad su ih već toliko puta obilno nagrađivali. Njihovi preceptorati slijedili su tipična srednjovjekovna utvrđena naselja, a u njihovoj hijerarhiji, koja se doima širokom, veliki magistar je tek *de iure* prvi po redu, s obzirom na moćnu ulogu generalnoga kapitula. Ne smijemo zanemariti i činjenicu da u doba templarskoga djelovanja, a to je XII. i XIII. st., kraljeva moć u odnosu na plemstvo u mnogim europskim zemljama slabi, što nam potvrđuju brojne povelje poput *Magne Carte* (1215.) ili *Zlatne bule* (1222.) kralja Andrije II. Moguće je, dakle, da se takvo slabljenje međusobnih odnosa odrazilo i na samu hijerarhiju unutar templara.

IVANOVCI

Viteški red ivanovaca (Red sv. Ivana Jeruzalemskoga, malteški vitezovi ili hospitalci) ustrojen je na samomu prijelazu iz XI. u XII. st. U Jeruzalemu je tada postojao hospicij posvećen svetomu Ivanu (nejasno je li sv. Ivanu Krstitelju ili sv. Ivanu Milosrdnomu), a **Gerhardus Tonque**, njegov prvi predstojnik, preustrojio ga je u posebnu redovničku instituciju, ustrojenu prema pravilima Sv. Augustina. U vrijeme magistra (meštra) **Raimunda de Puya**, nasljednika Gerhardusa, institucija hospicija Sv. Ivana poprima značajke reda, kao zadatak ima njegovati ranjene, bolesne i siromašne, ali ubrzo i zaštitu hodočasnika te borbu protiv nevjernika (muslimana). Ubrzo su i Augustinova pravila zamijenjena benediktinskima. S vremenom su stjecali sve više posjeda, no kada je arapski sultan Saladin (Salah al-Din Yusuf) 1187. g. osvojio Jeruzalem, ivanovci su svoje posjede premještali redom prvo u

¹⁴ Ibidem: 81.

¹⁵ Ibidem: 81–82.

Margat (Qal' at Marqab) u današnjoj Siriji, 1197. g. u Akko, nakon njegovog pada (1291.) u Limassol na Cipru, a 1309. g. osvajaju Rod kojim vladaju kao nezavisnom državom i gdje gotovo dva stoljeća bivaju prepreka muslimanskoj mornarici na Mediteranu. Sulejman 1523. g. naređuje konačno osvajanje Roda, ivanovci kapituliraju i 7 godina bivaju bez uporišta dok im konačno car Svetoga Rimskoga Carstva Karlo V. 1530. g. nije poklonio Malteški arhipelag.¹⁶

Organizacija njihova reda bila je vrlo slična onima vitezova Hrama. Imali su trovsne članove reda – svećenike, vitezove, služitelje. Svi su oni polagali zavjete siromaštva, poslušnosti i čistoće te živjeli po redovničkim pravilima. Na čelu reda bio je veliki magistar, odnosno veliki meštar, kojeg su birala braća i koji je s visokim dužnosnicima stolovao u Konventu (*Conventus*). Vrhovni vojni zapovjednik također je bio maršal, dok se upravitelj hospotala brinuo za konačište i bolnicu.¹⁷

Također su organizirali i preceptorije (preceptorate) ili komanderije (bajulije, kastelante), kojima su, naravno, upravljali preceptor, komandator ili kastelan. U sjedištu preceptorata nalazila se kuća, kapela, staja i dvorište, a katkada groblje i konačište. Sjedište preceptorata nije samostan, već *domus* (kuća). U viteški red ivanovaca mogli su se primati i oni laici koji su za svoje uzdržavanje plaćali ili poklanjali svoje posjede, a i žene o kojima među vitezovima ivanovaca u Hrvatskoj nema spomena.¹⁸

Na čelu svih preceptorata neke pokrajine ili države bio je stajao magistar. Njihova je dužnost bila održavati kapitule, prikupljati novac koji su preceptor bili obvezani davati svake godine središnjem Konventu za njegovo održavanje, a imali su zadaću i brinuti se za disciplinu. Magistri ivanovaca, kao i templara, u tadašnjem društvu imali su položaj feudalnih gospodara, s pravima dodjele zemlje svoga reda predijalcima.¹⁹ U XIV. st. titula magistra zamijenjena je titulom priora (*prior per Ungariam et Sclavoniam* ili prior vranski), ali se funkcija priora sporadički javlja već krajem XIII. st.²⁰

Tomislav Matić (2011.) iznosi tezu da se tijekom XII. i XIII. st. bilježi prisutnost i templara i ivanovaca u Ugarsko-hrvatskomu Kraljevstvu, s time što potonji uvijek bivaju u pozadini zbivanja dok prvi plijene glavnu pažnju, i da je to jedna od tendencija svojstvena

¹⁶ BELAJ 2007: 121–122.

¹⁷ DOBRONIĆ 2002: 117.

¹⁸ Ibidem: 118.

¹⁹ Ibidem: 118.

²⁰ Ibidem: 126.

čitavoj ondašnjoj Europi. Shodno tome navodi i da donacije hospitalcima bivaju mnogo rjeđe od onih namijenjenih templarima.²¹ Isto tako Matić (2011.) iznosi i tezu kako su templari bili i daleko popularniji red, te se u dokumentima mnogo češće spominju. Navodi da je to moguće možda zbog **vojničke aure** koja ih je okruživala, dok su s druge strane hospitalci često bili hvaljeni zbog brige koju su posvećivali bolesnicima.²²

S ovim Matićevim tezama treba ipak biti malo oprezan. Matić (2011.) navodi da je u prvoj polovici XIII. st. posjed **Ljuba** ili **Ljupče**, utvrda na jadranskoj obali blizu Nina, jedini posjed ivanovaca u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu južno od Drave. U nastavku, doduše bez argumenata, navodi kako su područja južno od Drave bila općenito domena templara i kako im se ivanovci u tom dijelu nisu mogli nametnuti kao konkurencija. To tek pokušava objasniti gore navedenom tezom da su templari bili popularniji red i da se njihova imena u dokumentima češće spominju.²³ U popisu poglavara (za templare i ivanovce) u Ugarskoj i Hrvatskoj Lelje Dobronić (2002.) vidi se da se tokom XII. i XIII. st. spominje mnogo više templarskih imena nego onih ivanovaca.²⁴ Na području Dubičke županije, što je ujedno tema ovog rada, situacija je obrnuta. U periodu od 1239. – 1314. g., otkad je, navodno, preceptorat Dubica bio u rukama templara (više o tom u nastavku), ne spominje se ime niti jednog dubičkog templara, dok Lelja Dobronić (2002.) u popisu preceptora Dubice i kastelana Moštanice (posjeda vezanog uz dubički preceptorat) navodi 7 imena ivanovaca od 1314., odnosno od godine kad je dubički preceptorat došao u ruke ivanovaca.²⁵ Isto tako, kada je Klement V. 1306. g. iznio svoj prijedlog o spajanju viteških redova, veliki magistar templara Jacques de Molay ga je odbio i time zapečatio sudbinu svog reda.²⁶ Bilo je mnogo obrazloženja zašto se ne ide u taj čin, a ovo su neka od njih:

To bi značilo činiti nasilje nad dušama, koje su se opredijelile za jedan Red, a nisu htjele drugi. Članovi dvaju Redova mogli bi se međusobno svađati koji je bolji i zaslužniji. Izgubili bi i sredstva, jer ovako dobivaju dvostruke milodare. Isto se odnosi i na službu Božju. U gradovima, gdje oba Reda imaju svoje kuće, bilo bi svađe čiju napustiti; gdje ima više preceptora, jedan bi mogao ostati, a

²¹ MATIĆ, Tomislav: Viteški red u službi monarhije. Hospitalci na hrvatskom prostoru u XIII. i XIV. stoljeću, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 43, 2011: 187.

²² v. ibidem: 190–191; NICHOLSON, Helen: Vitezovi Krista?, *Lucius: zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, sv. 2, 2002: 165, 167.

²³ v. MATIĆ 2011: 190; HUNYADI, Zsolt: The Hospitallers in the Kingdom of Hungary: Houses, Personnel, and a Particular Activity up to c. 1400, 2001: 254, 255.

²⁴ v. DOBRONIĆ 2002: 77–79, 205–211.

²⁵ v. ibidem: 97, 219.

²⁶ Ibidem: 14.

drugi bi morali biti podređeni, iz čega bi lako mogle nastati razmirice. (...) Zatim, kada kraljevi, knezovi, grofovi i drugi plemići, ljudi iz naroda i bilokoji hodočasnici idu u Svetu Zemlju i kreću naoružani protiv Saracena, običaj je bio uvijek da jedan Red ide sprijeda i čuva kao prethodnica (avangarda), a drugi čuva odostraga kao zalaznica (reregarda) pokrivajući i zaklanjajući strance kao majka dijete. (...) Ako bi se dva Reda ujedinila, trebao bi netko drugi bilo za prethodnicu, bilo za zalaznicu. Zatim, svi hodočasnici Gospodnji, bez razlike veliki ili mali, koji su dolazili u Svetu zemlju, nalazili su osvježene, odmor, pomoć i podršku kod jednoga od ta dva Reda. A da je bio samo jedan Red, možda ne bi bili našli tako dobar oporavak i tako potpunu pomoć.²⁷

Iz priloženog citata vidi se, dakle, da su se oba reda percipirala jednako. Nije postojao podređeni i nadređeni red, ni po pitanju obrane, ni po pitanju skrbi. Matić (2011.) u nastavku navodi i kako kralj Andrija II. 1232. g. u Rim nije slao magistra templara da moli papu za oprost nakon što je na kraljevstvo stavljen interdikt – *koji bi kao poglavar moćnijeg i bogatijeg reda tamo sigurno imao više utjecaja*, nego je poslao magistra ivanovaca, Rembalda de Voczona.²⁸ Isto tako Matić (2011.) navodi i da se Bela IV., prema njegovom mišljenju, više pouzdavao u ivanovce nego u templare jer im je 1247. g. darovao golem posjed u Vlaškoj, sjeverno od Dunava, *koji su sa 100 braće trebali braniti od Mongola, Kumana i pravoslavnih kršćana.*²⁹ Dodaje i mogućnost kako je ta dužnost povjerena ivanovcima iz razloga što se templarski red tada još nije oporavio od pokolja na Šaju, a ivanovci su ga *po svemu sudeći bili pošteđeni*. Matić (2011.) navodi kako sudjelovanje ivanovaca u bitci na Šaju nije zabilježeno, ali i da su zadatak čuvanja prekodunavskog posjeda napustili već 1250. g., što po njemu prilično jasno ukazuje na to da ivanovci u to vrijeme nisu bili sposobni za učinkovito ratovanje na području Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva.³⁰ Zbog svih gore navedenih razloga, teze o većoj popularnosti templara kao i teze da templari plijene glavnu pažnju najbolje je možda ostaviti otvorenima.

KRIŽARSKI RATOVI

Do XI. st. na Bliskom istoku vladala je izvjesna ravnoteža, točnije, egipatski Fatimidi upravljali su Sirijom, bagdaski Abasidi vladali su u Iraku i Perziji, a Bizantu je pripadala

²⁷ Ibidem: 14–15.

²⁸ v. MATIĆ 2011: 191; HUNYADI 2001: 261.

²⁹ v. MATIĆ 2011: 191; LUTTRELL, Anthony: *The Hospitallers in Hungary before 1418*, 2001: 271–272.

³⁰ MATIĆ 2011: 191.

Mala Azija. Osvajanjem Damaska 1076. g., Turci Seldžuci doveli su u pitanje mir u Palestini, gdje od XI. st. hodočasti sve više europskih kršćana u nadi da će na Kristovu grobu zadobiti oproštenje grijeha.³¹

Hodočašća, koja su sve češća iza 1000. godine, tek su jedan od uzroka križarskih ratova, iako ne i neposredan. Ne smijemo zanemariti i učenje o tzv. „pravednom ratu“ protiv nevjernih Saracena, čijih je primjera bilo i u Europi, kao npr. rat protiv Maura na Pirinejskom poluotoku. Bliži uzrok, a i izlika za početak križarskih ratova svakako jest i solidarnost Zapada da pritekne u pomoć ugnjetavanim kršćanima na Istoku. Franjo Šanjek (1988.) navodi i društveno-ekonomske datosti poput demografske eksplozije na Zapadu, nedostatka obradivih površina, početka jake ekspanzije talijanskih priobalnih republika na Mediteranu (poput Venecije, Genove, Pise, Amalfija, ...), ekonomskog napretka kao i potrebe za proširenjem trgovine.³²

U historiografiji se obično barata s osam križarskih ratova. U prvom je 15. srpnja 1099. oslobođen Jeruzalem i stvoreno latinsko carstvo na čelu s Godefroyem de Bouillonom, koji se ujedno proglasio i čuvarem Svetoga groba. Došlo je i do razmirica s Bizantom koji je prisvajao prava na Palestinu, a na prijelazu iz XI. u XII. st., kako je spomenuto (v. str. 3 i 5), osnovani su viteški redovi. Drugi križarski rat (1147. – 1149.), čijem je neuspjehu kumovao bizantski car Manuel I. Komnen i čiji je propovjednik bio sv. Bernard, pokrenuli su francuski kralj Ljudevit VII. i rimsko-njemački kralj Konrad III. 40 godina kasnije, u bitci kod Hattina (4. srpnja 1187.), kurdski vođa Salah-ad-Din (Saladin) preotima kršćanima Jeruzalem. Treći križarski rat (1189. – 1197.), koji je zapravo poznatiji po protagonistima nego li po uspjehu, vodili su Rikard Lavljeg Srca, francuski kralj Filip August i car Svetog Rimskog Carstva Fridrik I. Barbarossa. Četvrti križarski rat, prigodom kojeg su križari osvojili Zadar i predali ga Mlečanima (1202.), bio je ujedno uperen i protiv Bizanta i tokom tog rata utemeljeno je Latinsko Carstvo u Carigradu (1204. – 1261.), što je u konačnici urodilo još većom mržnjom Istoka prema Zapadu, a tim činom i otporom protiv rimske crkve. 1212./1213. g. bilo je pokušaja i organiziranja tzv. dječje križarske vojne, pošto je na Zapadu prevladalo uvjerenje kako će možda bezgrešna djeca uspjeti ono što ne uspijeva grešnim odraslima. Peti križarski rat (1217. – 1221.) pokrenut je od strane austrijskog vojvode Leopolda i hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. U šestom križarskom ratu (1228. – 1229.) njemački car Fridrik II. ugovorom je u Jaffi 11. veljače 1229. svojom diplomatskom vještinom dobio za kršćane Betlehem,

³¹ ŠANJEK 1988: 186.

³² Ibidem: 186–188.

Jeruzalem i Nazaret, a 17. ožujka dao se okruniti i za jeruzalemskoga kralja. No, 1244. g. kršćani su ponovno izgubili Jeruzalem. Sedmi (1245. – 1250.) i osmi (1263. – 1270.) pokrenuo je francuski kralj Ljudevit IX. Sveti protiv Egipta i Tunisa, ali bez ikakvog značajnijeg uspjeha.³³

Križarski ratovi bili su prvi ozbiljniji ispit za viteške redove. Trebali su uroditi oslobađanjem Jeruzalema i svetih mjesta, a urodili su totalnim fijaskom i velikim brojem žrtava. Dapače, križarskim ratovima još je dodatno razjedinjen kršćanski svijet Istoka i Zapada. Umjesto da su se stavili na čelo križara i povelili ratove, viteški redovi podlegli su utjecajima određenih zapadnjačkih autoriteta i malverzacijama (npr. osvajanje Zadra kao plaćanje danka Veneciji za prijevoz). Templarima je, doduše, u opisu radnoga mjesta bilo ratovanje protiv neprijatelja zapadnoga kršćanstva (iako taj zadatak nije bio sastavni dio njihove Regule), a na Zapadu je prevladavalo mišljenje da su Bizantinci u najboljem slučaju drugorazredni kršćani; pa je tako npr. u križarskoj vojsci Luja VII. vladalo mišljenje da „Grci uopće nisu kršćani i da ništa ne znači ubiti ih“.³⁴ Nakon križarskih ratova, viteški redovi izgubili su gotovo sve što su imali na Istoku pa svoja sjedišta, kao i fokus djelovanja, premještaju prema Zapadu. Sukladno tome, od tog trenutka možemo očekivati veći njihov utjecaj, kao i brojnost, u Hrvatskoj.

KRIŽARI U HRVATSKOJ

Osim petog križarskog pohoda u kojem je sudjelovao i hrvatsko-ugarski kralj Andrija II., uz ne baš pretjerani odaziv domaćeg plemstva, teško je povijesno utvrditi s kakvim su odazivom Hrvati sudjelovali u križarskim pohodima. Franjo Šanjek (1988.) navodi kako najstariji i najopširniji tekst o križarima u Hrvatskoj potječe iz *Knjige* Rajmunda d'Aguilersa, odnosno kapelana istoimenog grofa od Toulousea, u kojoj se opisuje prolaz francuskih križara kroz *Esclavonie*, koji su u Hrvatsku iz Friulija stigli početkom prosinca 1096. g.³⁵ Šanjek (1988.) navodi i kako prijelaz preko Dinarskih Alpa zimi nije bio osobito privlačan, već je praktičnije bilo putovati uz obalu do Drača, gdje bi se onda kročilo cestom **Via Egnatia** do Carigrada, kako je primjerice činio grof od Neversa 1101. g.³⁶

³³ Ibidem: 188, 190.

³⁴ MATIĆ 2009: 371.

³⁵ ŠANJEK 1998: 192.

³⁶ Ibidem: 192–193.

1202. g. ponovno se javlja **Slavonija** u starim tekstovima, prilikom ratnog pohoda kojeg Venecija bijaše nametnula križarima za nadoknadu troškova njihova prijevoza do Istoka. Tada je opsjednut Zadar, što su u svojim tekstovima opisali Villehardouin i Robert de Clery.³⁷

Može se reći kako uzrok ne baš pretjeranom odazivu domaćeg plemstva u petom križarskom ratu (1217. – 1221.) leži i u sve zategnutijim odnosima između plemstva i hrvatsko-ugarskoga kralja, što je u konačnici rezultiralo donošenjem bule 1222. g., ali i u činjenici kako zapadni utjecaji u hrvatskim krajevima očito nisu još prevladali u dovoljnoj mjeri kako bi stvorili osjećaj kršćanskog zajedništva, odnosno bratstva. Jesu li prilikom odlaska u Carigrad viteški redovi kročili i područjem Dubičke županije, iz pisanih kao i arheoloških izvora, zasad nema odgovora. Gestrateški gledano, vjerojatno nisu i vjerojatno su u tu svrhu radije pješačili gore spomenutom jadranskom obalom, a onda cestom Via Egnatia.

DUBIČKA ŽUPANIJA

Dubica, pored Glogovnice, Račeše, Sv. Martina-Božjakovine i Gore, možda i Hresnog, bila je jedan od preceptorata u Zagrebačkoj biskupiji. U XIV. st. spominje se i arhiđakonat zagrebačke biskupije, kojemu pripadaju sve župe u dubičkom, sanskom i vrbaškom distriktu.³⁸ Dubička županija geografski je bila veoma prostrana – od potoka Mlješanice na zapadu, do hrpta Kozare na jugu, potoka Rakovice i Vojskove (pritoka Save) na istoku, i dijela lijeve Posavine na sjeveru. Između ostalog, templari su i morali dobiti nešto veliko kao naknadu za izgubljeni Senj, o čemu će biti riječi kasnije (v. str. 16).

Hašim Šerić (1944.), referirajući se na brojne isprave navodi da su u XIV. st. na desnoj obali Une bile dvije Dubice – Gornja Dubica na mjestu današnje Bosanske Dubice i Donja Dubica na mjestu današnje Crkvine, koja leži 1 km nizvodno od Dubice.³⁹

Kroz cijeli srednji vijek bila je Dubica sastavni dio kraljevine Hrvatske, izuzevši 4 godine (1398. – 1402.), kada je Dubicu osvojio vojvoda **Hrvoje Vukčić Hrvatinić** i pripojio

³⁷ Ibidem: 193.

³⁸ v. ŠERIĆ, Hašim: Katoličke crkve i samostani u Dubici i njezinoj okolici u srednjem vijeku, *Croatia Sacra: Arkiv za crkvenu poviest Hrvata*, br. 22–23, 1944: 74; RAČKI, Franjo: *Starine: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine*, knjiga 4, 1872: 211.

³⁹ ŠERIĆ 1944: 77.

je ondašnjoj Bosni, a nakon pada Dubice u turske ruke 1538. g. pripala je zajedno sa svim mjestima Turske Hrvatske bosanskom vilajetu. Iako se Dubica početkom XIII. st., za vrijeme vojvode Kolomana, sina Andrije II. spominje kao slobodan kraljevski grad i županijsko mjesto, Hašim Šerić (1944.) mišljenja je da je ona svakako postojala i prije XIII. st., a Koloman da ju je samo naselio novim stanovništvom i obdario slobodnostima.⁴⁰ Nadalje, Šerić (1944.) smatra da se Dubica istaknula i u vrijeme provale Mongola, pošto joj je nakon provale, 1244. g. kralj Bela IV. darovao razne povlastice.⁴¹

Da danas u Dubici nema gotovo uopće materijalnih ostataka, može se vidjeti iz sljedećeg citata Gjura Szaba (1920.):

Danas nema u Dubici nikakova grada, ali jer imamo i tlocrt i nacrt grada, možemo ga spomenuti. Već g. 1258. spominje se castrum Dobicha. (...) Na Weigelovoj karti karlovačkoga mira od g. 1699. vidimo tlocrt grada: četverokut, koji ima na uglu prema Uni četverokutu kulu sa strijelnicama, a na dva suprotna ugla dvije okrugle kule; a tako pokazuje Dubicu i Weissova slika iz vremena oko g. 1729., kad je na hrvatskoj strani postojala Nova Dubica: mali drveni kaštel.⁴²

Szabo (1920.) prilaže i dvije slike – tlocrt grada Dubice po Weigelovoj mapi iz g. 1700.⁴³ te sliku Dubice iz rukopisa bečke dvor. knjižnice br. 8655.⁴⁴ Na obje slike jasno se vidi četverokuta kula sa strijelnicama i dvije okrugle kule na dva suprotna ugla kako je opisano. Iako iz Szabova (1920.) opisa nije posve jasno je li slika iz rukopisa bečke dvor. knjižnice Schützova iz 1788., prema kojoj se stari grad *nije bitno promijenio, tek se oko njega sagradile moderne utvrde*⁴⁵, ili Weissova slika iz 1729., kad je na hrvatskoj strani postojala Nova Dubica: mali drveni kaštel⁴⁶, vjerojatno je ta slika Schützova. Slika, naime, pokazuje samo jednu stranu Une – očito onu desnu, bosansku, a lijevo od četverokute kule sa strijelnicama nalazi se još jedna četverokuta građevina, izgledom mlađa od spomenute četverokute, koja vjerojatno predstavlja *modernu utvrdu*⁴⁷, kako navodi Szabo (1920.). Dobronić (2002.) prilaže i sliku Dubice iz Hrvatskog državnog arhiva (fond 426, sign. 1789-4-601)⁴⁸, na kojoj je, doduše, templarsko-ivanovačka tvrđava prikazana samo s dvije okrugle kule, bez četverokute. Nadalje, templarsko-ivanovačka tvrđava prikazana je unutar kasnije zvjezdolike utvrde, koja

⁴⁰ Ibidem: 73.

⁴¹ Ibidem: 74.

⁴² SZABO, Gjuro: *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, 1920: 66.

⁴³ Ibidem: 63.

⁴⁴ Ibidem: 64.

⁴⁵ Ibidem: 66.

⁴⁶ usp. BELAJ, Juraj: *Arheološko naslijeđe viteških redova na sjeverozapadnom prostoru središnje Hrvatske*, 2001: 213.

⁴⁷ SZABO 1920: 66.

⁴⁸ DOBRONIĆ 2002: 98.

na toj slici izgleda dosta veće nego na Weigelovom tlocrtu iz g. 1700., na kojoj je, kako je spomenuto, tvrđava s jednom četverokutom kulom i dvije okrugle. Moguće je, dakle, da se četverokuta kula porušila nakon Karlovačkog mira (1699.), možda prilikom nekog od sljedećih austro-turskih ratova. Također, vjerojatno je zvjezdolika utvrda na slici koju prilaže Dobronić (2002.) proširena nakon Požarevačkog mira 1718. g. Tad je, naime, Austro-Ugarska dobila znatne prekosavske posjede i obranu grada valjalo je orijentirati prema jugu, odnosno preostalim turskim posjedima. U svojoj obrani, grad Dubica svakako je veliku nadu polagao i u vodenu zaštitu rijeke Une.

Dvorezni romanički mačevi tipa alfa, s tauširanim križićima na listu, od čijih je primjeraka jedan pronađen kod Jasenovca, također upućuju na nekadašnju prisutnost vitezova-redovnika u ovom kraju.⁴⁹

S obzirom da materijalnih ostataka na području Dubičke županije gotovo i da nema, sve na što se trenutno možemo osloniti jesu tlocrti, interpretacija prirode toga kraja, i brojni toponimi koji nose zanimljiva imena (npr. *Crkvina*).

PAVLINI I DOMINIKANCI U DUBIČKOJ ŽUPANIJI

U prvoj polovici XIII. st. na prostor Dubičke županije doseljavaju se i crkveni redovi pavlina, dominikanaca i dr. Proučavanje crkvenih redova, pored viteških, važno je iz razloga što i jedni i drugi nesumnjivo predstavljaju zapadne utjecaje u hrvatskim krajevima. S obzirom da su i pavlini i dominikanci zasebni *redovi*, kao i templari i ivanovci, svakako valja usporediti i povijest crkvenih redova s onom viteških. Takvom komparativnom analizom možda se može nadoknaditi nedostatak izvora o viteškim redovima. Valja napomenuti kako se i viteški (u ovom slučaju templari) i crkveni redovi na prostor Dubičke županije doseljavaju otprilike u isto vrijeme, u prvoj polovici XIII. st., te da i jednima i drugima nestaje traga dolaskom Turaka. No, sve će to detaljnije biti opisano u nastavku.

Šerić (1944.), koji je tragao za brojnim crkvama u dubičkom kotaru, smatra da je veliki broj crkava u Dubici znak da je taj kraj prije doseljenja Turaka bio vrlo gusto

⁴⁹ BELAJ 2001: 214.

naseljen.⁵⁰ U daljnjem tekstu ovog poglavlja bit će spomenuta dva samostana (pavlini i dominikanski⁵¹) u Dubici.

Početak XIII. stoljeća u Dubičku županiju doseljavaju se i članovi pavlinskog reda, koji su službu Božju obavljali u crkvi sv. Dominika. Vojvoda Koloman, kad je obdario Dubicu slobodinama, zahtijevao je od dubičkog gradskog poglavarstva da se pavlinima ustupi zemljište na kojemu bi sagradili samostan i crkvu, kao i da se samostanu dodijeli dovoljno zemljišta za održavanje. Tek 1244. g., tj. treće godine po Kolomanovoj smrti, izvršen je ovaj nalog, kad je dubičko gradsko poglavarstvo poklonilo pavlinima znatan posjed oko potoka Binjačke (Bychche; Bihče prema I. Tkalčiću), gdje pavlini grade samostan i crkvu B. D. Marije, i to je ujedno prvi pavlini samostan u hrvatskim krajevima.⁵² Taj samostan imao je niz povlastica – u pravilu oslobođenja od davanja, no zbog neslaganja s lokalnim vlastima i stanovništvom⁵³, dubički pavlini nisu, kao ni njihova braća iz drugih samostana, olako dobivali nove posjede. Razvoj tog samostana, o kojem nije poznato ništa osim pretpostavljenog smještaja na Alibašića brdu, trajao je u kontinuitetu do osmanlijskih napada u vremenu između 1435. i 1450. g., no nije poznato kada su pavlini napustili taj samostan.⁵⁴

Valja isto tako napomenuti kako su mnogi plemići, kao i dubički građani, kasnije darovali pavlinskom samostanu razna zemljišta i druge nekretnine, pa su tako npr. plemići **Nikola i Stjepan**, sinovi **Odolena**, kneza košučkog, darovali pavlinskom samostanu jedan dio svoje djedovine, posjed Otok koji se je prostirao među potocima Košuce i Olme (Mječanice).⁵⁵

Kroz cijelo XIII. i XIV. st. moguće je ući u trag pavlinima, sve do 1413. g., poslije koje gotovo pola stoljeća nema nikakvih vijesti o pavlinskom samostanu u Dubici. Tek se iz jedne liste Tome Sekelja, 7. svibnja 1461. doznaje da su im Turci uništili samostan i crkvu. Od straha pred Turcima koji su poslije pada Bosne vrlo često nadirali od Vrbsa prema Uni, pavlini 1465. g. napuštaju Dubicu zauvijek.⁵⁶

⁵⁰ ŠERIĆ 1944: 88.

⁵¹ SZABO pogrešno navodi cistercijski umjesto dominikanskog (1920: 66).

⁵² v. ŠERIĆ 1944: 75; TKALČIĆ, Ivan: Pavlini samostan u Dubici, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. 1, br. 1 (prosinac 1895.): 190.

⁵³ Npr. ugonjenje stoke u livade pavlina, kao i otimanje raznih zemljišta koja su po oporukama pripadala pavlinima, zbog čega su se u konačnici pavlini žalili i županima i ugarsko-hrvatskim kraljevima, koji su ih uzeli pod svoju zaštitu (v. ŠERIĆ 1944: 76; TKALČIĆ 1895: 194, 195, 197, 198, 199).

⁵⁴ PLEŠE, Tajana: Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci*, sv. 12, br. 1/2010, 2010: 202–203.

⁵⁵ v. ŠERIĆ 1944: 76; TKALČIĆ 1895: 191.

⁵⁶ v. ŠERIĆ 1944: 76; TKALČIĆ 1895: 200, 202.

Što se tiče dominikanaca, Šanjek (1967.) navodi jedan strateški veoma važan samostan u Dubici, sagrađen najvjerojatnije 1235. g., na granici prema Bosni, budući da se hrvatski herceg Koloman iste godine spremao na križarski pohod u Bosnu, a prije toga nastojao je u Hrvatskoj urediti crkvene odnose i istrijebiti krstjanstvo.⁵⁷ Šanjek (1967.) drži da je sasvim sigurno da su dominikanci u Dubici 1244. g., jer te godine sudac Ernež i općina daruju pavlinima posjed „iuxta quae circuit ecclesiam sancti Dominici“.⁵⁸ Šanjek (1967.) navodi i kako je taj samostan služio kao središte dominikanske misionarske djelatnosti u Bosni, ali i kao budući čuvar da krstjanstvo ne prijeđe na hrvatski teritorij.⁵⁹ Taj samostan napušten je tek dolaskom Turaka, slično kao i pavlinski, nakon čega dominikanci sele u Hrvatsku i Donju Štajersku (Ptuj).⁶⁰

TEMPLARI U DUBICI

Prvi podatak o templarima u svezi s Dubičkom županijom datira, kako je gore spomenuto (vidi str. 7), 1239. g. Te je godine Koloman pomirbom završio jedan od sporova s templarima, a iz isprave pečuškog biskupa o toj pomirbi doznaje se da su templari, osim zemalja Ljesnice i Našica u Požeškoj županiji, imali i zemlju **Maladin** (Mladina?, Mladinova?) u Dubičkoj županiji. Taj spor nastao je zbog „polovice zemalja Ljesnice i zbog zemlje Maladin“, a biskup je, „da se uspostavi mir među njima i izbjegne veće zlo“, templarima prepustio svoju biskupsku desetinu kunovine u Ljesnici i Našicama, koju je sam dobio od hercega Kolomana. Kukuljević-Sakcinski (1886.) nije spomenuo kako se navedena nagodba odrazila na sam posjed Mladinu.⁶¹

O samoj Mladini iz dosad poznatih arheoloških i pisanih izvora nije poznato skoro ništa, a postoji jedino pretpostavka da se nalazila blizu posjeda Ljesnice, što se može iščitati iz Szabove (1909.) tvrdnje da navedena isprava iz 1239. g. spominje *neki posjed Lijesnicu u požeškoj županiji u takovom savezu sa posjedom Maladin u dubičkoj županiji, da moramo*

⁵⁷ ŠANJEK, Franjo: Dominikanci u našim krajevima: kratak osvrt na pojavu i apostolsko-kulturnu djelatnost dominikanaca među Hrvatima, *Bogoslovska smotra*, sv. 36, br. 3–4, 1967: 717.

⁵⁸ v. ŠANJEK 1967: 717; SMIČIKLAS, Tadija: *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 4: 264.

⁵⁹ ŠANJEK 1967: 717–718.

⁶⁰ Ibidem: 718.

⁶¹ v. DOBRONIĆ 2002: 47; CD 4: 80; KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, Ivan: Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, *Rad JAZU*, pretisak 81. i 82. knjige, 1886: 23; usp. BELAJ 2001: 216–217.

*pomisliti, da je Lijesnica vrlo blizu stare dubičke županije ležala.*⁶² Navedena tvrdnja može eventualno biti skromni putokaz u utvrđivanju granica Dubičke županije na njenom sjeveroistoku. Belaj (2001.) navodi da smještaj posjeda Mladine u Dubičkoj županiji ne znači i pripadnost tog posjeda dubičkom preceptoratu.⁶³

Dobronić (2002.) smatra da su templari svakako g. 1240. imali organizirano sjedište preceptorata u Dubici, jer tad je u samoj Dubici boravio magistar za Ugarsku i Hrvatsku, brat **Jakob de Monte Regali**, koji je kao feudalni gospodar potvrdio kupoprodaju neke zemlje na Uni uz cestu od Kostajnice prema Dubici koju su obavila dva domaća plemenitaša. Nekad se smatralo da su templari Dubicu dobili istom 1269. g., u zamjenu za izgubljeni Senj, a prisutnost templara u Dubici potvrđena je i 1263. g., kad su tripud zabilježeni „križnici iz Dubice“ (*cruciferi de Dubza, Dobza*) kao međaši nekog zemljišnog posjeda u tom kraju.⁶⁴ Belaj (2001.) smatra kako sam boravak poglavara u nekom gradu ne mora ništa značiti, i da ima puno primjera da su razni poglavari boravili u raznim *tuđim* gradovima pa u tim prigodama i izdavali potvrde.⁶⁵

Kada su templari 1260. g. izgubili **Senj** i prepustili ga krčkim knezovima, koji su i otprije imali snažan utjecaj ondje, nisu se mogli tek tako pomiriti s tim gubitkom, pa su tako s Belom IV. postigli dogovor kojim su u zamjenu za Senj dobili Dubičku županiju.⁶⁶ No, Dobronić (2002.) analizom dokumenta pape Grgura X. od 18. rujna 1274., iz kojeg se vidi da je parnica koja se vodila oko grada Senja i posjeda ili distrikta Gacke za templare iziskivala veliki trošak, smatra da do te nagodbe nije došlo tako lako.⁶⁷ Templari su, između ostalog, nakon odustajanja od bilo kojih pravnih postupaka na koje bi imali pravo u vezi sa Senjom i Gackom, pored svih prihoda i prava na velikom području Dubičke županije dobili i 1500 srebrnika u gotovom. Dobronić (2002.) stoga zaključuje kako su templari u Dubici i prije 1269. g. imali svoje sjedište, a 1269. g. da su stekli sva prava i prihode Dubičke županije.⁶⁸

Osim imena templarskih magistara za Ugarsku i Hrvatsku, za koje Dobronić (2002.) navodi da su kao poglavari reda najvjerojatnije samo povremeno boravili u Dubici, nije

⁶² v. BELAJ 2001: 217; SZABO, Gjuro: Lijesnica, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. 10, br. 1 (rujan 1909.): 40.

⁶³ BELAJ 2001: 217.

⁶⁴ v. DOBRONIĆ 2002: 47–48, 96–97; CD 4: 121; CD 5: 264.

⁶⁵ BELAJ 2001: 210.

⁶⁶ v. DOBRONIĆ 2002: 53; CD 5: 177, 510.

⁶⁷ v. DOBRONIĆ 2002: 53–54; THEINER, Augustino: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. 1 (1859.): 311.

⁶⁸ DOBRONIĆ 2002: 54.

sačuvano niti jedno ime dubičkog templara, a ne spominje se ni funkcija preceptora.⁶⁹ Povjesničari su uglavnom navikli da se imena značajnijih ljudi često javljaju u povijesnim vrelima. S druge strane, dubički ivanovci se zato često spominju u vrelima. Belaj (2001.) navodi i da je često spominjanje ivanovačkih preceptora Dubice u povijesnim vrelima od 1314. g., odnosno od godine kada ivanovci preuzimaju templarske posjede, indirektna potvrda da su i templari imali organiziran preceptorat u Dubici.⁷⁰ Dobronić (2002.) navodi da je, bez obzira što nije sačuvano ime niti jednog dubičkog templara, višekratan dolazak magistara u Dubicu dokaz kako je ona bila dolično središte, kojem se, nažalost, zameo svaki trag. U prilog tome ide i činjenica da su se ondje 1278. g. sastali tadašnji vrhovi društvenog života, politički protivnici knezovi **Babonići** i **Gisingi**, da se pomire pred magistrom Vojske Hrama za Ugarsku i Hrvatsku, bratom Gerardom.⁷¹ Kao dokaz da se to sjedište, kao i sva srednjovjekovna Dubica, nalazilo istočno od Une na tlu današnje Bosanske Dubice, Dobronić (2002.) se referira na Šerića (1944.) koji je doznao da su 1895. i 1900. g. bili otkopani temelji crkve s apsidom i mnogo ljudskih kosti i koji je zaključio da su tu bili temelji Dubice, sjedišta vitezova-redovnika templara, na čijem je mjestu poslije Drugog svjetskog rata sagrađen hotel Park, odnosno današnji Zepter.⁷²

Šerić (1944.), koji dobro poznaje taj kraj jer očito i sam iz njega potječe, što se između ostalog vidi i iz njegova razmatranja, smješta taj samostan u sam centar grada, odnosno blizu mosta na Uni u Bosanskoj Dubici, *iz razloga što su templari, a kasnije ivanovci bili vlasnici Dubice i dubičke županije više od 250 godina (do 1528.) i što je zamjenik priora kao glavar Dubice »Praepceptor de Dubycha« stanovao najviše u Dubici.*⁷³ Belaj (2001.) smatra da je Šerić time vjerojatno želio reći da je ovaj položaj strateški najbolji u gradu. Nadalje, Belaj (2001.) smatra da bi prema takvom razmišljanju templari dobili županijski castrum koji bi onda eventualno prilagodili svojim potrebama, jer u suprotnom, ako su došli posljednji od navedena tri reda u Dubicu, teško bi onda raspolagali strateški najvažnijim položajem koji kontrolira prijelaz mostom preko Une.⁷⁴

Dobronić (2002.) navodi i kako su templari s područja zagrebačke biskupije završili svoj vijek u njihovoj kući u Novoj Vesi u Zagrebu pod paskom zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića. Navodi mogućnost prelaska nekih templara u ivanovce, s obzirom kako

⁶⁹ Ibidem: 97.

⁷⁰ BELAJ 2001: 210–211.

⁷¹ v. DOBRONIĆ 2002: 97, 55; CD 6: 240.

⁷² v. DOBRONIĆ 2002: 97; ŠERIĆ 1944: 77.

⁷³ v. BELAJ 2001: 214; ŠERIĆ 1944: 77.

⁷⁴ BELAJ 2001: 214.

im je bilo dopušteno birati red, kao i mogućnost da su ostali u onim preceptoratima gdje su i prije bili. Dobronić (2002.) smatra kako je ta promjena obavljena jako brzo s obzirom da već u ožujku 1314. g. magistar ivanovaca u Ugarskoj i Hrvatskoj boravi u Dubici, a stari templarski preceptorati Dubica i Gora imaju za preceptore ivanovce.⁷⁵ Ako se povedemo prethodnom razmatranju Lelje Dobronić, to bi onda značilo i da je Dubica ostala ugledno sjedište i u vrijeme ivanovaca, s obzirom na boravak magistra ivanovaca u njoj. Nadalje, ako je Dubica bila ugledno sjedište templara, a nije nam sačuvano ime niti jednog dubičkog templara, moguće je da su templari spalili svoju dokumentaciju na tom području i prešli u redove ivanovaca, s obzirom da se nad njima provodila žestoka inkvizicija, osobito od strane dominikanaca, koji su ondje u blizini imali i posjed⁷⁶.

Juraj (Georgius) Pray 1773. g. iznio je mišljenje da templarska dobra u Ugarskoj i Hrvatskoj nisu prešla od templara neposredno u ruke ivanovaca, već da ih je kralj Karlo Roberto, otac kralja Ludovika, uzeo za državnu blagajnu, iscrpljenu građanskim ratom, te da je kralj Ludovik predao templarska dobra ivanovcima četvrte godine svog vladanja, dakle 1345. g. Valja napomenuti kako Pray (1773.) ujedno i povijest vranskog priorata počinje od tada, kao da ivanovci prije toga nisu bili u Hrvatskoj, što Dobronić (2002.) pobija s nekoliko argumenata, a što ujedno ide i u prilog mišljenju Ivana Tomka Mrnavića, koji smatra da su ivanovci neposredno preuzeli templarsku imovinu. Jedno je da je već 27. ožujka 1314. u Dubici boravio **Loketo**, „magistar reda Hospitala Svetog Ivana Jeruzalemskog u Ugarskoj i Slavoniji“, a Dubica je, naravno, dotad bila ugledno sjedište templara. Pored magistra ivanovaca, u Dubici su se tad okupili preceptor najbližih preceptorata u onom dijelu Hrvatske – Andrija preceptor Dubice, Ivan preceptor Gore, koja je bila staro templarsko sjedište preceptorata, te Gvelerin preceptor Hresna, templarskog posjeda na kojemu se u doba templara nije spominjalo sjedište preceptorata. Sukladno tome, Dobronić (2002.) zaključuje ne samo nazočnost ivanovaca u Hrvatskoj prije 1345. g. kako smatra Pray (1773.), već i da su ivanovci 1314. g. imali potpuno provedenu organizaciju svojih preceptorata. Na tom sastanku u Dubici magistar je obavio i svoj uobičajeni zadatak – posavjetovavši se s preceptorima toga kraja dao je Petku, koji je redu bio koristan, posjed Gošća na području Vodičana (Vodičevo) u sjevernoj Bosni, u Dubičkoj županiji. Pored Dubice, Dobronić (2002.) navodi i argumente kako su se ivanovci u drugom desetljeću XIV. st. smjestili u bivšim templarskim sjedištima

⁷⁵ DOBRONIĆ 2002: 75.

⁷⁶ Francuski kralj Filip Lijepi dao je 13. listopada 1307. u zoru baciti sve templare širom Francuske. U Parizu je zauzeo kuću templara, gdje su držali svoju riznicu i računske knjige. Stotinu četrdeset templara bilo je podvrgnuto najtežim torturama, koje su vodili upravo inkvizitori dominikanci (DOBRONIĆ 2002: 14).

preceptorata – Gori, Hresnu, Našicama, Požegi, Svetom Martinu, a sigurno i u Glogovnici, iako se ona tek kasnije spominje.⁷⁷

IVANOVCI U DUBICI

Oko 1350. g. u Dubici je poslove vodio preceptor **brat Ilija**, koji je zajedno s Nikolom, zemaljskim županom Dubice, rješavao razne slučajeve svoje feudalne funkcije, pa je tako 1351. g. potvrdio zakletvu u sporu zbog nekih odnesenih stvari na posjedu Gorici, 1352. g. zamjenu posjeda Rugocych koji je predijalac dobio od Reda, a 1353. g. potvrđuje kupoprodaju zemlje u Bručini među domaćim plemenitašima. Nikola i Stjepan, sinovi Odolena iz Kozuče, 1354. g. (v. str. 14) darovali su i neku zemlju na posjedu Otok samostanu B. D. Marije i pavlinima u Dubici. Jedna vijest iz 1360., kad Ilija više nije bio dubički preceptor, otkriva da je on bio sin Odolena, a brat Stjepana i tad su, naime, „Ilija i Stjepan“, „sinovi Odolena, plemenitaši županije dubičke“, prodali svoj posjed Suđenje (*Zwegyene*) u Dubičkoj županiji. Dobronić (2002.) uočava kako je Ilija, dakle, bio **domaći plemenitaš** za razliku od većine svoje braće.⁷⁸

Kad su ivanovci u pitanju, važno je spomenuti ime **Baudona Cornutija**, „priora za Ugarsku i Slavoniju i trajnog župana Dubice“. Valja napomenuti kako su županstvo Dubice ivanovci naslijedili od templara.⁷⁹ Dobronić (2002.) navodi kako je prior Baudon Cornuti dao predij Nagy Marton (Veliki Martin) nekom plemenitašu, ali i kako je sam prior s dubičkim plemenitašima imao i problema, zbog čega je kralj Ludovik 1359. g. postavio pitanje o pravnom položaju plemenitaša u Dubičkoj županiji u odnosu prema redu ivanovaca. Trima kaptolima bilo je povjereno to ispitivanje – zagrebačkom, požeškom i čazmanskome. Utvrđeno je da su svi plemeniti iz Kozuče, Grede, Perča i Bručine i drugi u Dubičkoj županiji, njihovi djedovi i pradjedovi od vremena kad je Dubička županija zamjenom bila dana redu Svetog Ivana Jeruzalemskog, dolazili na sud gospodina priora i njegova preceptora u Dubici, a kunovinu i druga davanja koja su bili dužni davati, tim istima su plaćali, i time je bila **uklonjena** svaka sumnja o pravu ivanovaca u Dubičkoj županiji, sudbenoj vlasti i ubiranju poreza (kunovine). Požeški i čazmanski odgovorili su u istom smislu.⁸⁰

⁷⁷ v. DOBRONIĆ 2002: 144–146; PRAY, Georgius: *Dissertatio de Prioratu Auranae*, 1773: 12.

⁷⁸ v. DOBRONIĆ 2002: 162–163; CD 12: 39, 99, 152, 158, 257, 471; CD 13: 49.

⁷⁹ DOBRONIĆ 2002: 161.

⁸⁰ v. ibidem: 163–164; CD 12: 414, 651; CD 13: 4.

1361. g. Baudon Cornuti održao je kapitul u Dubici na kojem je, uz pristanak okupljene braće, podijelio ivanovački posjed *Kuzepstaynycha* Brokunu, sinu Aleksandra iz Gore (de Gora), za njegove zasluge iskazane Redu, uz uvjete uobičajene za predijalni odnos. Dobronić (2002.) drži da se iza naziva *Kuzepstaynycha* sasvim sigurno krije **Kostajnica**.⁸¹ Szabo (1920.) prilaže tlocrt Kostajnice na Weigelovoj karti iz 1700. Iznad tog tlocrta stoji toponim *Kastanovitz*.⁸² Belaj (2001.) upućuje da su toponimi izvedeni iz riječi *kostanj* česti u ovom dijelu Hrvatske i da nije isključeno da se taj posjed nalazi negdje drugdje unutar Dubičke županije.⁸³ Kukuljević (1886.) je Kostajnicu smatrao gradom priorata vranskog, odnosno vjerovao je da je Matija Korvin 1465. g., kada je na upražnjeno mjesto upravitelja priorata vranskog htio imenovati Mirka Zapoljskog, pod gradovima priorata vranskog bitnim za obranu od Turaka podrazumijevao i Kostajnicu (pored Dubice, Pakraca, Našica i ostalih imanja u Slavoniji).⁸⁴ Szabo (1920.), doduše, pored mnogih vlasnika Kostajnice – Arlandovića de gen. Acha, Martina Frankapana, Matije Korvina, Ivana Bevenjuda Ostrožinskog i dr., ne navodi niti templare niti ivanovce.⁸⁵ Donosi i dosta detaljan opis samog grada Kostajnice:

*Zadaća je grada Kostajnice obrana prelaza u Bosnu preko Une. Na vrlo solidnoj kamenoj supstrukciji uz Unu sagrađen je grad u formi nepravilna trokuta. Ulaz je na istočnoj strani. Južna je strana sva porušena. Tu je kasnije prizidana polukružna kula, koja ima gore strijelnice za kosi hitac. Na sjevernoj strani sačuvala se dva četverostrana tornja, a između njih su sagrađene prostorije od drveta. Drugi toranj prema sjevero-zapadu ima oblik peterokuta, koji je skrenuo šilj prema strani, odakle se grad može najlakše napasti. Ako pogledamo staru sliku Kostajnice iz XVIII. vijeka (u ruk. djelu: Weiss Relatio, u c. i kr. dvor. knjižnici u Beču) opazit ćemo, da se je kraj oko grada znatno promijenio do današnjeg dana.*⁸⁶

Grad Kostajnica je, kao i grad Dubica, u obrani velike nade polagao u vodenu zaštitu Une. Južna strana porušena je vjerojatno u doba Turaka. Vjerojatno je to bila dovoljna mjera za zauzimanje. Polukružna kula, koja je kasnije prizidana (na južnoj strani), najvjerojatnije je prizidana prilikom protjerivanja Turaka, koji su Kostajnicu držali, kako navodi Szabo (1920.),

⁸¹ v. DOBRONIĆ 2002: 166; CD 13: 153; usp. BELAJ 2001: 216.

⁸² SZABO 1920: 62.

⁸³ BELAJ 2001: 216.

⁸⁴ v. ibidem: 216; KUKULJEVIĆ 1886: 103.

⁸⁵ v. BELAJ 2001: 216; SZABO 1920: 65–66.

⁸⁶ SZABO 1920: 66.

od 1556. do 1689.⁸⁷, u svrhu obrane od njih. Uglavnom, iz zasad poznatih pisanih izvora ne može se točno, sa stopostotnom sigurnošću ustvrditi je li grad Kostajnica bio u posjedu viteških redova. Zato se treba okrenuti materijalnim izvorima. Pronalazak gore spomenutih dvoreznih romaničkih mačeva negdje u blizini možda bi bio prvi korak.

Ono što je također važno, na spomenutom kapitulju 1361. g. (v. str. 20), pored same podjele posjeda, jesu imena nazočnih – viceprior Donat koji je bio preceptor kuća u Albi (Stolni Biograd), Krašovu i Gyanich (?); Petar, „kastelan našeg grada u Svetog Ivana“ (Pakraca) i preceptor Račeše; **Albertin**, kastelan Moštanice i preceptor kuća u Dubici, Šopronju i Gori; Guilermo Altanyz, kastelan Bele te preceptor Glogovnice i Svetog Martina (Dugo Selo-Božjakovina); Rajmund, preceptor Novog Dvora (Nova civitas); Bernardin, preceptor Našica i „druga braća“. Zanimljivo je da Albertin obavlja četiri dužnosti, a Guilermo tri. Dobronić (2002.) smatra da ta pojava upućuje možda na manji broj ivanovaca nego što ih je bilo prije po kućama u našim krajevima.⁸⁸ Po funkciji Albertina, koji se u ispravama iz 1360.⁸⁹ i 1361.⁹⁰ spominje kao kaštelan u Moštanici, te kao preceptor u Dubici, Šopronju i Gori, doznajemo da je u Moštanici postojao ivanovački kaštel.⁹¹

Župa **Moštanica**, koju Rački (1872.) spominje kao šesnaestu po redu u popisu župa zagrebačke biskupije 1501., nalazila se u selu Gornjoševcima⁹² zajedno sa samostanom reda ivanovaca. Naime, ivanovački samostan bio je na mjestu današnjeg manastira Moštanice, a oko crkve toga manastira nalaze se većinom pod zemljom ostaci temelja samostana viteškog reda ivanovaca. Šerić (1944.) navodi kako je duljina unutarnjih temelja samostana 44.5, širina 40.5., a debljina 1.40 m. Ti temelji sačuvani su sa južne i zapadne, a ponešto i s istočne strane manastirske crkve. Lelja Dobronić (2002.) u potpunosti, bez dodatka, prenosi Šerićeve mjere.⁹³

Šerić (1944.) se referira i na ljetopis igumana Petra S. Ivančevića koji tvrdi da su zgrade oko crkve manastirski konaci i ćelije. Nadalje, te zgrade čine četverokut u čijoj se sredini nalazi samostanska crkva, a temelji tih zgrada, od kojih su vanjski udaljeni od crkve 13, a unutarnji 8 m, od vrlo su tvrdog kamena. Šerić (1944.) smatra da takve ogromne zgrade

⁸⁷ Ibidem: 66.

⁸⁸ v. DOBRONIĆ 2002: 166; CD 13: 153–154.

⁸⁹ v. BELAJ 2001: 218; GÖZSY, G.: *Codex diplomaticus ordinis cruciferorum s. Johannis Hierosolymitani et Prioratus Auranae per Hungariam et Sclavoniam*, 1862: rkp. MS 12 (čuva se u knjižnici generalnog magisterija ivanovaca u Rimu).

⁹⁰ v. BELAJ 2001: 218; CD 13: 153.

⁹¹ BELAJ 2001: 218.

⁹² Gornjoševcima – primjedba J. Belaja (BELAJ 2001: 218).

⁹³ v. ŠERIĆ 1944: 84; RAČKI 1872: 211; DOBRONIĆ 2002: 218.

nije bio u stanju izgraditi ni *sav pravoslavni narod toga kraja*.⁹⁴ Šerić (1944.) navodi kako su ivanovci bili gospodari Dubice i istoimene županije više od 200 godina te uz to da su posjedovali i druga imanja u Hrvatskoj, te kako to pokazuje da su imali kapaciteta sagraditi građevinu takvih dimenzija.⁹⁵

S obzirom da se ni iz opisa ni iz tlocrta ne naslućuju nikakvi pregradni zidovi, Belaj (2001.) sluti i na mogućnost postojanja tzv. predbrana (*zwingera*), dvostruke ovojnice obrambenog lanca zidova, prostora između vanjskih i unutrašnjih zidina burga, fortifikacijskog elementa koji je u Europi bio nepoznat i kojeg su donijeli križari s istoka po završetku križarskih ratova.⁹⁶ Doduše, debljina unutarnjih temelja prema Šeriću iznosi 1.40 m, što je poprilično debelo. Valjalo bi usporediti tu debljinu s debljinom unutarnjih temelja ostalih viteških samostana i vidjeti leži li tu neki ključ.

Šerić (1944.) spominje i kako je viteški red ivanovaca imao u XIV. st. i svoju tvrđavu na Gradini, koja se nalazi iznad današnjeg manastira i koja je ujedno služila za obranu njihova samostana, kao i za nadzor nad prolazom doline potoka Moštаницe, koji je proticao pored zapadnih samostanskih zidova.⁹⁷ Belaj (2001.) navodi mogućnost da je utvrda iz ranijeg vremena nego samostan jer u suprotnom bi inače teško bilo zamisliti da su ivanovci gradili samostan u podnožju tog brijega a da ga sami nisu utvrdili.⁹⁸ Viteški su se redovi, u ovom slučaju ivanovci, u Moštаницi svakako oslanjali na prirodnu obranu, kao i u Kostajnici i Dubici, s obzirom da su s brijega Gradine htjeli nadzirati cijelu dolinu potoka Moštаницe. Iako se ivanovački samostan nalazio uz vodenu površinu, kao i u Kostajnici i u Dubici, sam potok teško se može smatrati dovoljnom prirodnom zaštitom i vjerojatno su u tu svrhu morali graditi utvrdu na **brijegu** kako bi taj nedostatak nadoknadili. U Dubici i Kostajnici očito nije bilo potrebe za tim, pošto se ondje nalaze uz mnogo veću vodenu površinu, odnosno rijeku Unu. Dakle, ono što predstavlja vodena površina u Kostajnici i Dubici (rijeka Una), u Moštаницi predstavlja brijeg. Sada se postavlja i pitanje je li ivanovcima pored tvrđave na brijegu bilo potrebno graditi još i spomenuti *zwinger*. Možda je Moštаницa bila na jako strateški osjetljivom mjestu, a možda su ivanovci pored debelih unutarnjih temelja (1.40 m) upravo još i *zwingerom* nastojali nadoknaditi nedostatak koji im je u tom području pružila oskudna

⁹⁴ ŠERIĆ 1944: 86.

⁹⁵ ŠERIĆ 1944: 84–86.

⁹⁶ v. BELAJ 2001: 220; SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, Sena: *Crkve-tvrđave u Hrvatskoj*, 1994: 131, 134.

⁹⁷ ŠERIĆ 1944: 86.

⁹⁸ BELAJ 2001: 220.

prirodna zaštita. U nedostatku izvora, osobito arheoloških, o ovakvim stvarima preostaje samo nagađati.

Ne smije se, svakako, zanemariti i toponime. Belaj (2001.) navodi da je **Moštanica** čest toponim, odnosno hidronim, i da ih npr. u okolici Gore ima nekoliko, no u konačnici se za gore navedeni položaj Moštаницe (v. str. 21–22) priklanja mišljenju Šerića (1944.), ponajviše zbog materijalnih ostataka koje Šerić navodi.⁹⁹

Šerić (1944.) navodi i kako je ta samostanska crkva još 1501. g. služila kao crkva župe moštaničke, te ujedno smatra kako su je Turci prilikom osvojenja Dubice (1538.), a možda i prije, porušili.¹⁰⁰

Krajem XIV. st. nestaju vijesti o dubičkom preceptoratu. Dobronić (2002.) navodi kako su Turci zauzeli Dubicu 1518. g., ali kako su je ivanovci vjerojatno već prije napustili.¹⁰¹ Belaj (2001.) navodi i mogućnost da su ivanovci ponijeli dokumentaciju u krajeve u koje su otišli.¹⁰² Usporedbe radi, ivanovci (za razliku od teutonaca) na Rodu tokom XIV. st., zaokupljeni **obranom i kolonizacijom** samog Roda, nisu uspjeli zabilježiti svoje aktivnosti u prikladnoj mjeri.¹⁰³ Prostor Dubičke županije bio je u intenzivnim turskim naletima, osobito nakon pada Bosne 1463. g., zbog čega su ga i pavlini i dominikanci morali napustiti. Možda su ivanovcima u Dubičkoj županiji ti brojni turski naleti upravo i odvrćali pozornost, zbog čega nisu imali vremena sastavljati dokumentaciju. Možda su više vremena morali uložiti u organizaciju obrane Dubičke županije. Kako Šerić (1944.), referirajući se ne veliki broj crkava u dubičkom kotaru smatra da je taj kraj prije doseljenja Turaka bio gusto naseljen (v. str. 13–14), a od Kolomanova djelovanja i kolonizacije (v. str. 12) do naleta Turaka prošlo je gotovo dva stoljeća, možda postoji mogućnost da se nakon gore navedene Kolomanove kolonizacije u ta dva stoljeća dogodila još neka kolonizacija koja je onda zaokupila ivanovce (a možda i templare, pošto su ivanovci u Dubici od 1314. g.; v. str. 17) slično kao što je na Rodu.

⁹⁹ v. BELAJ 2001: 220; ŠERIĆ 1944: 84–87.

¹⁰⁰ ŠERIĆ 1944: 86.

¹⁰¹ DOBRONIĆ 2002: 218.

¹⁰² usp. BELAJ 2001: 211.

¹⁰³ usp. PISANI, Paul George: Adaptations in Hospitaller Historiography, *Symposia Melitensia 8 – Adaptations*, sv. 8, 2012: 55.

ZAKLJUČAK

Viteški redovi, pored pavlina, dominikanaca i dr. predstavljaju nesumnjivo zapadne utjecaje na hrvatskom prostoru. Zapadni utjecaji na hrvatskom prostoru očito nisu dosegli onu razinu koju su dosegli u nekim drugim zemljama Zapada, poput Francuske ili Njemačke. Zasad se to vidi po malom broju templarskih i ivanovačkih preceptorata, po slabom odazivu hrvatskih plemića u petom križarskom ratu, ali i po malom broju arheoloških i pisanih izvora. U Dubičkoj županiji, koja je očito bila značajniji viteški preceptorat od ostalih, jedva da imamo neke arheološke izvore, a upravo nam arheološki izvori pružaju najviše informacija kad su u pitanju istraživanja viteških redova. Komparativnom analizom dostupnih arheoloških i pisanih izvora došao sam do zaključka kako jedno bez drugoga ne može, i kako se ne bi trebali okrenuti samo arheološkim izvorima jer dostupne pisane isprave mogu nas, bar za početak, usmjeriti na neki lokalitet, kao i njegovo rekognosciranje. Iz vlastite interpretacije zaključio sam kako su viteški redovi u Dubičkoj županiji, kad je obrana bila u pitanju, polagali nade prvenstveno u prirodnu zaštitu samog dubičkog kraja i kako njihove građevine na tom prostoru odaju borbeni značaj, slično kao što odaju i u Španjolskoj, gdje su vodili borbe protiv Maura.

LITERATURA, IZVORI I KRATICE

BARBER, Malcolm, „Templari“, *Lucius: zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, Zagreb, sv. 2 (2002.), 181–184.

BELAJ, Juraj, *Arheološko naslijeđe viteških redova na sjeverozapadnom prostoru središnje Hrvatske*, magistarski rad, Zagreb, 2001.

BELAJ, Juraj, *Templari i ivanovci na zemlji svetoga Martina*, Pučko otvoreno učilište, Dugo Selo, 2007.

BELAJ, Juraj, *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivanju*, Grad Ivanec, Mini-print-logo, Ivanec, 2008.

CD = SMIČIKLAS, Tadija, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, sv. 4 (1906.), sv. 5 (1907.), sv. 6 (1908.), sv. 12 (1914.), sv. 13 (1915.).

DOBRONIĆ, Lelja, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Dom i svijet, Zagreb, 2002.

GÖZSY, G., *Codex diplomaticus ordinis cruciferorum s. Johannis Hierosolymitani et Prioratus Auranae per Hungariam et Sclavoniam*, rkp. MS 12 (1862.), Viennae, čuva se u knjižnici generalnog magisterija ivanovaca u Rimu.

HUNYADI, Zsolt, „The Hospitallers in the Kingdom of Hungary: Houses, Personnel, and a Particular Activity up to c. 1400“, 2001. U Hunyadi – Laszlovsky 2001: 253–269.

HUNYADI, Zsolt, Jozsef LASZLOVSKY (ur.), *The Crusades and the Military Orders: Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*, Department of Medieval Studies, Central European University & Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Budimpešta, 2001.

IVANČAN, Ljudevit, „Duhovni viteški redovi u Hrvatskoj u srednjem vijeku“, *Bogoslovska smotra*, sv. 14, br. 3 (1927.), 314–316.

KOMADINA, Ante, „Povijesni razvoj crkvene skrbi za bolesnike“, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, sv. 53, br. 3/4 (2013.), 265–283.

KUKULJEVIĆ = KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, Ivan, „Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj“, *Rad JAZU*, Zagreb, 1886., pretisak 81. i 82. knjige, Tisak Dioničke tiskare.

LUTTRELL, Anthony, „The Hospitallers in Hungary before 1418“, 2001. U Hunyadi – Laszlovsky 2001: 269–283.

- MATIĆ, Tomislav, „Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 41 (2009.), 367–394.
- MATIĆ, Tomislav, „Viteški red u službi monarhije. Hospitalci na hrvatskom prostoru u XIII. i XIV. stoljeću“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 43 (2011.), 187–206.
- NICHOLSON, Helen, „Vitezovi Krista?“, *Lucius: zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, Zagreb, sv. 2 (2002.), 159–179.
- PISANI, Paul George, „Adaptations in Hospitaller Historiography“, *Symposia Melitensia 8 – Adaptations*, sv. 8 (2012.), 49–62.
- PLEŠE, Tajana, „Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije“, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci*, sv. 12, br. 1/2010 (2010.), 202–220.
- PRAY, Georgius, *Dissertatio de Prioratu Auranae*, Viennae, 1773.
- RAČKI, Franjo, *Starine: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine*, knjiga 4, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1872.
- SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, Sena, *Crkve-tvrđave u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
- SZABO, Gjuro, „Lijesnica“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. 10, br. 1 (rujan 1909.), 40–46.
- SZABO, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1920.
- ŠANJEK, Franjo, „Dominikanci u našim krajevima: kratak osvrt na pojavu i apostolsko-kulturnu djelatnost dominikanaca među Hrvatima“, *Bogoslovska smotra*, sv. 36, br. 3–4 (1967.), 712–725.
- ŠANJEK, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.
- ŠERIĆ, Hašim, „Katoličke crkve i samostani u Dubici i njezinoj okolini u srednjem vijeku“, *Croatia Sacra: Arkiv za crkvenu povijest Hrvata*, br. 22–23 (1944.), 72–88.
- THEINER, Augustino, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. 1 (1859.), Romae.
- TKALČIĆ, Ivan, „Pavlinski samostan u Dubici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. 1, br. 1 (prosinac 1895.), 189–202.